

THESIS RESULTS

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2021.78.7>

UDC 007:070:353.8(477.75)

Crimean Journalistic Migration: Nature of Phenomenon and Characteristics (Survey Results)

Gaiana Iuksel

<https://orcid.org/0000-0002-0894-7544>

Scopus Author ID: 57216205308

Web of Science ResearcherID AAB-2490-2021

*PhD (philol. sci), Doctoral Candidate,
Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: gayanayuksel@gmail.com

ABSTRACT

The **main objective** of the study is to reveal the essence and characteristics of the Crimean journalistic migration process as a social phenomenon, that emerged after the occupation of Crimea in 2014 (*the term "occupation" is used in accordance with the UN General Assembly Resolution 71/205 of December 19, 2016, which indicates "temporary occupation" of Crimea - ed.*). The **methodology** of the study is based on the principles of studying the processes in the field of mass media as an integral part of general political and social life. The study was conducted using a variety of disciplinary methods of scientific knowledge of reality. A sociological questionnaire as general scientific method of empirical research was chosen as the main method. The methods of classification, generalization, observation, statistical calculation were used at different stages of the study. Since 2014 after occupation of Crimea the data on violations of the rights of Crimean journalists, activists, free authors, and bloggers have been introduced into scientific circulation.

The survey was conducted among 49 Crimean journalists and media representatives, among whom 43 participants lived in mainland Ukraine and 6 - in Crimea. For security reasons and to prevent pressure on journalists, the survey was anonymous and the journalist had the right not to provide personal data at his/her own request. The study represents the opinion and position of a separate group of Crimean journalists who performed professional duties in Crimea during the events of 2014. Due to objective reasons, it is currently impossible to conduct a comprehensive sociological survey to determine the position of Crimean journalists.

Results of the study. The results of the survey form an idea of the Crimean professional media circle, which representatives, being the people with active life and civic position, unbreakable principles in civic position and professional activity - were forced to leave Crimea, because they rejected de facto the changed Crimean statehood. The study of their individual “cases” provides a general idea of the process of Crimean forced journalistic migration that emerged after 2014. Due to systematization of information, a portrait of a modern Crimean journalist was created, who could not stay on the territory of the peninsula because of external forced circumstances. The answers received in the survey form an idea of the nature of persecution in the Crimea, focus on the forced transformation of the media landscape of the Crimea, changes in the journalistic environment, the destruction of the current information order. In our opinion, it is important that the survey results prove the existence of informational resistance from journalists and public circles in 2014, disagreement with the results of so-called “referendum” of March 16, 2014, refute the Russian propaganda messages about alleged expression of will and full agreement of the people of Crimea with a forced change of authorities.

KEYWORDS: Ukraine; Crimea; mass media; occupation; human rights.

УДК 007:070:353.8(477.75)

Кримська журналістська міграція: природа явища та характерні особливості (результати опитування)

*Юксель Гаяна Заїрівна, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, докторант. Доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
<https://orcid.org/0000-0002-0894-7544>*

Резюме

Метою наукової статті є розкриття сутності та характерних особливостей кримського журналістського міграційного процесу як соціального явища, яке виникло після окупації Криму 2014 року (*термін «окупація» використовується відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 року, яка засвідчує «тимчасову окупацію» Криму – прим. авт.*). Методологія дослідження ґрунтується на принципах вивчення процесів у сфері медіа як невіддільної складової частини політичного і суспільного життя. Дослідження проводилося з використанням різноманітних методів наукового пізнання. Основним обрано загальнонауковий метод емпіричного дослідження – соціологічне анкетне опитування. На різних етапах використані методи класифікації, узагальнення, спостереження, статистичного підрахунку. В науковий обіг введено дані про порушення прав кримських журналістів, активістів, вільних авторів, блогерів після окупації Криму 2014 р.

Анкетне опитування проведено серед 49 кримських журналістів та представників медійної сфери, з них 43 мешкають на материковій частині України, 6 – у Криму. Задля безпеки та упередження тиску на журналістів опитування мало анонімний характер; за власним

бажанням журналіст мав право не надавати особистих даних. Дослідження репрезентує думку та позицію окремої групи кримських журналістів, які виконували професійні обов'язки в Криму під час подій 2014 р. В силу об'єктивних причин зараз неможливо провести всеохопне соціологічне дослідження зі встановлення позиції кримських журналістів.

Результати опитування формують уявлення про кримське професійне медійне коло, представники якого – люди з активною життєвою та громадянською позицією, незламними принципами в професійній діяльності – вимушено залишили Крим внаслідок неприйняття де-факто зміни державності Криму. Дослідження їхніх окремих «кейсів» складає загальне уявлення про процес кримської примусової журналістської міграції, яка виникла після 2014 р.

Отримані відповіді формують уявлення про характер переслідування на території Криму, фокусують увагу на примусовій трансформації медійного ландшафту Криму, змінах у журналістському середовищі, руйнуванні чинного інформаційного порядку. Результати опитування демонструють наявність інформаційного спротиву з боку журналістських та суспільних кіл у 2014 р., незгоду з результатами так званого «референдуму» від 16 березня 2014 р., спростовують меседжі російської пропаганди про нібито волевиявлення та повну згоду народу Криму з примусовою зміною державності.

Ключові слова: Україна; Крим; медіа; окупація; права людини.

Юксель Г.З. Крымская журналистская миграция: природа явления и характерные особенности (результаты опроса)

Целью научной статьи является раскрытие сущности и характерных особенностей крымского журналистского миграционного процесса как социального явления, которое возникло после оккупации Крыма 2014 года года (*термин «оккупация» используется в соответствии с резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 71/205 от 19 декабря 2016 года, которая свидетельствует о «временной оккупации» Крыма - прим. авт.*). Исследование проводилось с использованием различных дисциплинарных методов научного познания, в качестве основного выбран общенаучный метод эмпирического исследования – социологический анкетный опрос. На разных этапах использованы методы классификации, обобщения, наблюдения, статистического подсчета. В научный оборот введены данные о нарушении прав крымских журналистов, активистов, свободных авторов, блогеров после оккупации Крыма 2014 г.

Анкетный опрос был проведен среди 49 крымских журналистов и представителей медийной сферы, среди них 43 проживают на материковой части Украины, 6 – в Крыму. Для безопасности и предупреждения давления на журналистов опрос имел анонимный характер, по желанию журналист имел право не указывать личных данных. Исследование представляет мнение и позицию отдельной группы крымских журналистов, выполнявших профессиональные обязанности в Крыму во время событий 2014 г. В силу объективных причин на данном этапе невозможно проведение всеохватывающего социологического исследования по установлению позиции крымских журналистов.

Результаты опроса формируют представление о крымской профессиональной медийной среде, представители которой – люди с активной жизненной и гражданской позицией, несокрушимыми принципами в профессиональной деятельности – вынужденно оставили Крым вследствие неприятия де-факто изменения государственности Крыма. Исследование их отдельных «кейсов» дает общее представление о процессе крымской принудительной журналистской миграции, которая возникла после 2014 г.

Полученные в опросе ответы формируют представление о характере преследования на

території Крима, фокусують увагу на принудительній трансформації медійного ландшафту Крима, змінах в журналістській середі, руйнуванні діючого інформаційного порядку. Результати опитування показують наявність інформаційного опору з боку журналістських і суспільних кіл в 2014 р., незгода з результатами так званого «референдуму» від 16 березня 2014 р., спростовують повідомлення російської пропаганди про волеизъявлення і повну згоду народу Крима з принудительною зміною державності.

Ключові слова: Україна; Крим; медіа; окупація; права людини.

1. Вступ

Захист територіальної цілісності та суверенітету України, безпечна реінтеграція тимчасово окупованих територій після агресії 2014 р. визнані пріоритетними напрямками розвитку Української держави [1]. В Україні з 2014 року створена нормативно-правова база, яка регламентує порядок роботи з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим та м. Севастополь [2]. Протягом цього року окупації Криму на державному рівні прийняті стратегічні документи стосовно «Кримської стратегії», зокрема Указ Президента України №117/2021 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 р. «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [3], Указ Президента України №121/2021 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України», які ще раз закріплюють норми державної політики в цьому питанні [4]. Крім того, за 7 років зовнішньої агресії Україна отримала міцну світову підтримку з питання захисту територіальної цілісності та недоторканості власних кордонів [5]. За 2014-2021 рр. прийнято 9 резолюцій Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ООН) [6], 5 резолюцій Ради ООН з прав людини, майже 15 резолюцій Європейського Парламенту [7], [8], 20 резолюцій Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПА РЕ) на підтримку територіальної цілісності України [9], 7 резолюцій Парламентської асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ПА ОБСЄ) стосовно порушення з боку РФ міжнародного права щодо України, 12 рішень Виконавчої Ради ЮНЕСКО щодо моніторингу ситуації в Криму [10], численні рішення НАТО на підтримку України, складено 4 позовів України до міжнародних судів, зокрема Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини [11]. Безумовним залишається той факт, що у формуванні внутрішньої та міжнародної політики деокупації тимчасово окупованого півострова саме інформаційна діяльність об'єднує представників державних органів, громадянське суспільство, медіа в Україні та світі.

Досліджуючи проблему примусової трансформації інформаційного простору Криму з 2014 р., можна зазначити, що поза межами інтересу науковців залишилося таке соціально-політичне явище у професійній журналістській сфері, як примусовий виїзд десятків кримських журналістів з території півострова. Дослідження індивідуальних прикладів цього явища та їх подальша систематизація, групування ознак, класифікація рис вважаються достатньо складними внаслідок нюансів у кожному окремому випадку, але безумовно можна говорити про наявність характерних особливостей, притаманних кожному прикладу. Необхідно вказати на численні порушення прав, приклади тиску на журналістів з боку так званої влади та силових структур Криму, які враховували не лише професійну позицію та громадську діяльність, авторитетність, популярність, впливовість, досвід журналіста, а і його сімейний стан, ситуацію з рідними та близькими людьми, обставини особистого життя та навіть побуту. При цьому кожному журналісту, якому довелося виїхати з Криму, притаманні принципова позиція щодо невизнання окупації, активна

професійна діяльність під час військового захоплення Криму. Після 2014 р. для кожного з них виникла загроза життю та здоров'ю внаслідок репресій та тиску з боку силових структур і так званої влади.

Після окупації 2014 року майже 200 кримських активістів та журналістів залишили територію півострова та зараз продовжують свою діяльність на материковій частині України. Таку цифру назвав головний редактор проєкту «Крим. Реалії», власний кореспондент «Радіо Свобода» у Криму (2014) Володимир Притула 26 лютого 2018 року під час телемарафону на телеканалі «Суспільний», присвяченому четвертій річниці окупації Криму. Серед них майже 100 є представниками кримського медійного середовища (журналісти, вільні автори, блогери), які брали участь у подіях 2014–2015 рр., та змушені були залишити півострів. З цього кола 49 представників кримських ЗМІ отримали анкету для опитування. На анкету відповіли 20 з них.

Метою наукової статті є розкриття сутності та характерних особливостей кримського журналістського міграційного процесу як соціального явища, який виник після окупації Криму в 2014 р.

2. Теоретичне підґрунтя

Різні аспекти окупації 2014 р. та процесу примусової трансформації медійного простору Криму описано в роботах журналістів А. Андрієвської [12], Т.Березовця [13], О. Задорожного [14], С. Громенко [15], Ю. Луканова [16], М. Семени [17] та ін. Звіти правозахисних організацій визнані основними джерелами інформації про порушення прав журналістів у Криму. Серед них привертають увагу «Крым: свобода слова в оккупации. Информационно-аналитический доклад о преследовании журналистов и блогеров на территории Крымского полуострова (март 2014 – сентябрь 2019)» [18], «Хронологія утисків свободи слова в Криму» Центру прав людини ZMINA та Кримської правозахисної групи [19], звіт «Положення кримськотатарських медіа в Криму (2014–2016)» Центру по правах людини [20].

Питання репресій та тиску стосовно українських журналістів розкрито в авторській роботі «Трансформація інформаційного простору Криму як чинник порушення прав українських журналістів» [21], у якій запропоновано виділяти такі етапи експансії та насильницького впливу на інформаційну сферу півострова з боку держави-окупанта:

1. Силове захоплення ЗМІ та примусове втручання в діяльність журналістів (2014 р.).
2. Репресії щодо українських журналістів, активістів, блогерів, вільних авторів в Криму (2014–2015 рр.).
3. Тиск та контроль громадських журналістів та місцевого населення Криму (2015–2020 рр.).

Після окупації Криму 2014 р. у професійному середовищі, яке чинило інформаційний спротив та висвітлювало захоплення півострова, сформувалися дві журналістські групи, представники яких:

- вимушено залишили півострів та зараз продовжують діяльність на материковій частині України або поза межами Української держави, роблять це відкрито або ведуть професійну активність напівпідпільно, з метою безпеки та збереження власної свободи повністю приховують імена та прізвища, використовують псевдоніми;

- залишилися у Криму та вимушено припинили професійну діяльність або обрали діяльність, не пов'язану із суспільно-політичними питаннями: блогінг, громадську роботу, медійні проєкти, продюсерську роботу. Це такі журналісти: редактор проєкту «Crimean Tatars Club» Ліля Буджурова, продюсер центру «Qara Deniz Production» Ельзара Іслямова, блогер Заїр Акадиров (псевдонім Баққал), редакторка «Canlı Radio»/ «Живе Радіо» Наджіє Фемі, автор проєкту в Facebook «The Qırım» Ленур Юнусов та інші.

3. Методи дослідження

Основним обрано загальнонауковий метод емпіричного дослідження – соціологічне анкетне опитування. На різних етапах використано методи класифікації, узагальнення, спостереження, статистичного підрахунку.

З метою встановлення сутності та особливостей явища примусового міграції журналістів з Криму серед 49 кримських журналістів та представників медійної сфери було проведено анкетне опитування. З респондентів 43 журналіста мешкають на материковій частині України, 6 – у Криму. Задля безпеки журналістів опитування мало анонімний характер. Дослідження репрезентує думку та позицію окремої групи українських кримських журналістів, які постійно мешкали та виконували професійні обов'язки в Криму під час подій 2014 р.

Для повноти дослідження важливою є відповідь на запитання про загальну кількість журналістів, які працювали в Криму до окупації. Встановити такі дані не є можливим через відсутність доступу до джерел інформації до 2014 р. Але загальне уявлення про кримське медійне середовище надають відомості про ЗМІ, які функціонували в Криму до окупації. За даними Республіканського комітету з інформації Ради Міністрів АР Крим (припинив діяльність у 2014 р.) у 2012 році в Криму було зареєстровано 1240 друкованих періодичних видань: 999 газет, 175 журналів, 30 бюлетенів, 33 збірники, 2 календарі, 1 дайджест [22]. Вважалося, що працювали приблизно 50% друкованих видань, інші були передвиборчими проектами. У 2012 р. за даними Рескомінформу на півострові було зареєстровано 79 місцевих телерадіоорганізацій, з них 13 телевізійних ефірних, 14 FM радіостанцій, 39 студій кабельного телебачення, 7 ефірно-кабельних телерадіокомпаній та ін. [22]. У Криму працювали 6 інформаційних агенцій: РІА «Новий Регіон», ДП «Кримське інформаційне агентство», ІА «e-Crimea», ІА «Контекст-Крим», ҚНА (Qırım Haber Ajansı – Агенція «Кримські новини»), «Медіа Крим». Також на території півострову функціонували кримські представництва центральних ЗМІ України, зокрема загальнонаціональних телевізійних каналів та інформаційних агенцій: УНІАН, Інтерфакс-Україна, Укрінформ, УНН та інших [22]. Таким чином загальна кількість регіональних ЗМІ на півострові у 2012 р. складала майже 1325 одиниць (преса, радіо, ТБ, інформаційні агенції). Вважається, що журналістський корпус на півострові до 2014 р. нараховував більш ніж 1000 осіб. За інформацією колишнього голови Республіканського комітету з інформації Ради Міністрів АР Крим Шевкета Меметова загальна кількість журналістів в Криму на початку 2014 р. складала 1229 осіб.

Журналісти проекту «Крим.Реалії» М. Івануха, Т. Колесниченко, Е. Чак в матеріалі «От запретов до пыток током. Как это – быть журналистом в Крыму?» писали: «Через тиск і загрози близько 60 журналістів, які співпрацювали з Крим.Реалії, були змушені покинути межі Кримського півострова або припинити таку співпрацю» [23].

Анкета для опитування була складена українською мовою, відповіді можна давати українською або російською мовами. Загалом в опитуванні містилося 24 запитання, з яких 15 – закритого характеру (з варіантами відповідей), 9 – відкритого характеру (без варіантів відповідей). У 8 закритих запитаннях можна було вибрати тільки 1 варіант відповіді, в інших 7 запитаннях – кілька варіантів.

Анкета містить три змістовно-логічних блоки:

- власні, професійні відомості та робота у ЗМІ (запитання 1–8);
- умови праці у момент військового захоплення Криму (2014) та порушення прав журналістів (запитання 9–15);
- робота щодо деокупації та повернення Криму до складу України, висвітлення кримської проблематики на загальнонаціональному та міжнародному рівні (запитання 16–24).

Система електронного опитування журналістів була налаштована таким чином, що журналіст мав можливість не надавати відповіді на всі запитання, тому при остаточному підрахунку кількість відповідей на різні запитання відрізняється (наприклад, 18 або 19 відповідей на одне запитання).

Анкета була надіслана 49 кримським журналістам. На проведення опитування відгукнулося 20 журналістів з 49, саме від них надійшли відповіді на запитання анкети, отже, активність участі склала 40,8%. 29 журналістів анкети не заповнили. Десять респондентів (50%) залишили свої імена та прізвища закритим та не надали дозвіл на використання інформації про своє ім'я та прізвище (запитання № 24). Відкриті відповіді на запитання надали десять журналістів.

Внаслідок об'єктивних обставин: а) відсутності можливості повноцінної роботи на території Криму, необхідності дотримання безпеки), б) відсутності інформації та зв'язку зі всіма кримськими журналістами, які виїхали з Криму після окупації 2014 р.; в) відмови окремих журналістів від опитування з метою безпеки, неможливе проведення всеохопне соціологічне дослідження. Проте результати дослідження представляють певний зріз думок та позицій журналістів у процесі вивчення подій у Криму, порушення прав представників медійного середовища та примусової міграції з півострова.

4. Результати й обговорення

У першому блоці питань (1–8 запитання) журналісти надали загальні відомості про власну діяльність напередодні окупації 2014 р. За результатами опитування стосовно місця проживання: переважна більшість журналістів постійно мешкала в Криму і свою професійну діяльність пов'язувала саме з півостровом (див. рис. 1). З 20 респондентів мешкали в Криму 15 осіб (78,9%). Окремі представники ЗМІ тимчасово перебували на території півострова (1 відповідь, 5,3%), повернулися з довготермінового відрядження (1 відповідь, 5,3%), перебували на Майдані у Києві, оскільки брали участь у Революції Гідності (1 відповідь, 5,3%). Були також ті, хто спеціально прибув на півострів для висвітлення події (1 особа, 5,3%). Переважна більшість журналістів та представників інформаційної сфери, які брали участь в висвітленні події 2014 р. – це постійні мешканці Криму, впродовж тривалого часу вони працювали в регіоні.

1. На момент початку окупації Криму у лютому 2014 року Ви:
19 відповідей

Рисунок 1. Розподіл місця перебування кримських журналістів

Якщо говорити про географічне розташування активної журналістської спільноти (рис. 2), то більшість журналістів, які вимушено залишили півострів, мешкали безпосередньо в адміністративному центрі Криму – Сімферополі (12 відповідей, 63,1%), а також на

Заході півострову – у м. Керч (3 відповіді, 15,8%), є мешканці м. Бахчисарай та Нижнегорського району (по 1 відповіді, 5,3%). У 2014 р. активність кримських журналістів спостерігалася в різних містах півострова, але найбільша – у Сімферополі та Керчі, перших кримських містах, до яких потрапили російські військові.

2. Якщо Ви мешкали на момент початку окупації (20 лютого - 16 березня 2014 року)/або мешкаєте зараз в Криму, то у якому регіоні?

19 відповідей

Рисунок 2. Регіони мешкання журналістів в Криму.

У професійній діяльності у кримському журналістському середовищі з 1990-х років спостерігався гендерний баланс. Опитування продемонструвало, що серед журналістів, які брали участь у висвітленні подій, було 12 представників чоловічої статі (60%), жіночої – 8 осіб (40%). Порушення прав та обмеження можливостей виконання професійних обов'язків відбувалися без урахування статевої належності. Якщо перший політичний в'язень-жінка Галина Довгопола була засуджена в Криму тільки в 2021 р., то тиск щодо журналісток чинився з першого дня окупації.

Журналістська спільнота Криму переважно складалася з людей, які мали вищу освіту (рис. 3) та закінчили вищі навчальні заклади – 17 журналістів (85%), вищу неповну мали 2 осіб (10%), із середньою освітою в професії представлений 1 респондент (5%).

4. Ваша освіта
20 відповідей

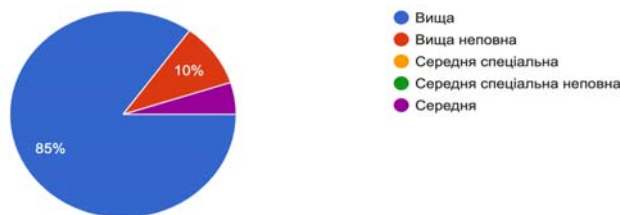

Рисунок 3. Освіта кримських журналістів.

Відповіді на запитання про власне позиціонування та самоідентифікацію представників регіонального кримського медійного середовища дає уяву про спектр їхніх професій та сфер діяльності (рис. 4). З 20 респондентів майже третина – 13 осіб (65%) – ідентифікували себе як журналісти, 1 особа вважає себе «вільним» журналістом (5%), діяльність

інших пов'язана з медійним середовищем: громадський діяч, продюсер, режисер, правозахисник, експерт (по 1 відповіді, 5%). Один з респондентів (5%) працював у державній газеті та кваліфікував себе державним службовцем.

5. У професійній діяльності Ви позиціонуєте себе як:
20 відповідей

Рисунок 4. Сфери діяльності та професійне самопозиціонування кримських активістів та журналістів.

Розподіл відповідей на запитання «У якому місці Ви працювали на момент початку окупації в 2014 році (якщо кілька місць, оберіть, будь ласка, головне)?» (рис. 5), свідчить про те, що репресії та тиск застосовували стосовно представників усіх видів ЗМІ. Так, на телебаченні працювали 6 осіб (30%), у пресі – 3 (15%), Інтернет-виданнях – 4 (20%), інформаційної агенції – 3 (15%), конвергентної редакції, зокрема редакції «Радіо Свобода» – 3 (15%), державна установі – 1 відповідь (5%).

6. У якому місці Ви працювали на момент початку окупації в 2014 році (якщо декілька місць, оберіть, будь ласка, головне)?
20 відповідей

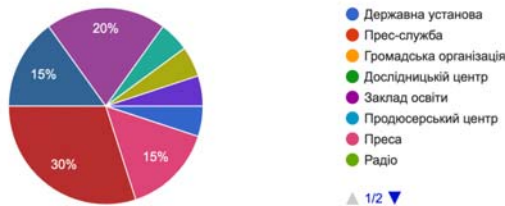

Рисунок 5. ЗМІ, у яких працювали кримські журналісти

Серед ЗМІ, які зазначені у ході опитування (табл. 1): Телеканал АТР (5 відповідей, 20%), Інформаційна агенція QHA (2 відповіді, 10%), інтернет-видання «Аргументы недели – Крим» та його регіональне представництво «Аргументы недели – Керчь» (2 відповіді, 10%), по 1 відповіді (5%) – Українська служба Радіо Свобода, МЧП ТРК Бриз м. Керч, Кримський незалежний центр журналістів и политических исследователей, сайт «Обозреватель», «Экономические известия», Всеукраїнська щоденна газета «День», «Радіо Свобода», проєкт «Крим.Реаліі», телекомпания АТР, ТРК «Бриз» (м. Керчь), агенція громадських і політичних новин «Медіа-Крим», редакція україномовної газети «Думка», газета центральних органів виконавчої влади «Урядовий кур'єр». Усі зазначені ЗМІ (крім інтернет-видання «Аргументы недели – Крим») змушені припинити свою діяльність у

Криму, що свідчить про принципову позицію медіа щодо оцінки подій 2014 року.

Таблиця 1.

ЗМІ, в яких працювали журналісти, які вимушено залишили Крим

Телеканал АТР – 5 відповідей, 25%
Інформаційна агенція QNA («Кримські новини») – 2 відповіді, 10%
Інтернет-видання «Аргументы недели – Крым»/«Аргументы недели-Керчь» – 2 відповіді, 10%
Українська служба «Радіо Свобода» – 1 відповідь, 5%
МЧП ТРК Бриз м. Керч – 1 відповідь, 5%
Кримський незалежний центр журналістів та політичних дослідників – 1 відповідь, 5%
Сайт «Обозреватель» – 1 відповідь, 5%
«Экономические известия» – 1 відповідь
Всеукраїнська щоденна газета День, згодом Радіо Свобода, проєкт Крим. Реалії – 1 відповідь, 5%
ТРК «Бриз» (м. Керч) – 1 відповідь, 5%
Медіа-Крим, агенція громадських і політичних новин, редакція україномовної газети «Думка» – 1 відповідь, 5%
На той час я вступив у добровольчий загін – 1 відповідь, 5%
Газета центральних органів виконавчої влади «Урядовий кур'єр» – 1 відповідь, 5%

Працівники ЗМІ займали різні посади на своїх основних місцях роботи, серед отриманих 18 відповідей зазначений увесь спектр посад редакційних або медійних колективів: кореспонденти (6 відповідей, 33,3%), головний редактор (2 відповіді, 11%), оператор (2 відповіді, 11%), а також (по 1 відповіді, 5,6%) – спеціальний кореспондент, репортер, генеральний директор, продюсер, редактор відділу та інші.

Другий блок опитування (9–16 запитання) був присвячений проблемі виконання професійних обов'язків безпосередньо у момент військового захоплення півострова у лютому-березні 2014 р. та виконання професійних обов'язків у надзвичайних умовах. У запитанні номер 9 (рис. 6) журналісти зазначили, що на момент військової операції захоплення Криму з 20 лютого 2014 р. по 16 березня 2014 р. під час виконання професійних обов'язків стосовно них було застосовано майже весь спектр незаконних дій та порушення прав: моральний тиск (15 відповідей, 75% від загальної кількості респондентів), погрози (13 відповідей, 65%), провокації (10 відповідей, 50%), перешкоджання свободі пересування (8 відповідей, 40%). Чотири журналісти заявили про шантаж (20%) і ще стільки ж про пошкодження технічного професійного обладнання (20%). Окремі журналісти в Криму зазнали тортур, катування (2 відповіді, 10%), побиття (2 відповіді, 10%), стали жертвами захоплення редакцій, студій, обладнання (2 відповіді, 10%). Один із журналістів (5%) був викрадений представниками так званої кримської самооборони та перевезений за межі півострова. Класифікація незаконних дій щодо журналістів представлена майже всіма видами порушень прав журналістів, які зафіксовані у міжнародних документах та положеннях.

9. У момент військового захоплення Криму (20 лютого - 16 березня 2014 року) при виконанні Ваших професійних обов'язків стосовно Вас незаконно здійснювали:
20 відповідей

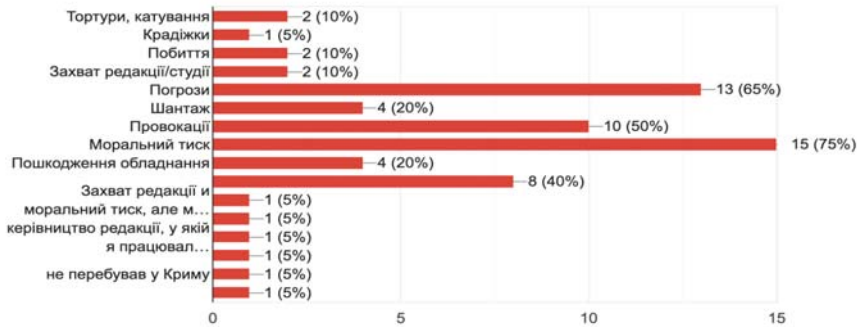

Рисунок 6. Незаконні дії щодо кримських журналістів під час окупації у 2014 р.

Найбільший тиск кримські журналісти зазнали (рис. 7) від представників так званої «кримської самооборони» – незаконного мілітаризованого формування, представники якого нібито виконували функцію громадського контролю за суспільним порядком та за збереженням об'єктів від руйнування. З опитаних журналістів більшість – 13 респондентів (68%) заявили, що саме представники «кримської самооборони» здійснювали незаконні дії та перешкоджали роботі. Другою великою групою стали так звані «зелені чоловічки» (8 респондентів, 42%), а також «небайдужі мешканці Криму» – громадяни, які підтримали окупацію (8 респондентів, 42%).

10. У момент військового захоплення Криму (20 лютого - 16 березня 2014 року) при виконанні Ваших професійних обов'язків стосовно Вас здійснювали незаконні дії:
19 відповідей

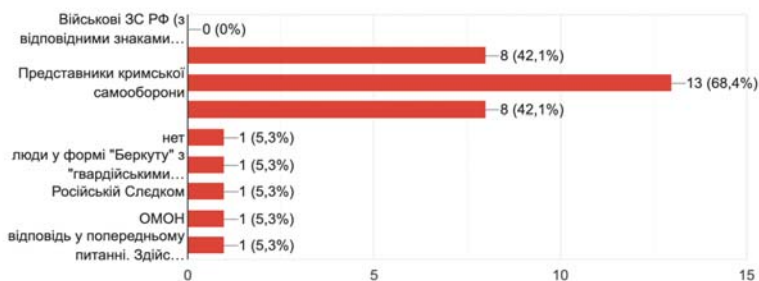

Рисунок 7. Хто тиснув на кримських журналістів

Відповіді на відкрите 11 запитання «За яких обставин Ви залишили Крим?» демонструють, що в кожному випадку необхідно розглядати особисті причини, обставини, в яких опинилися журналісти у 2014 р.

Одним з показників є історія кримської журналістки Ганни Андрієвської, яку вона розповіла у відповіді на 11-ге запитання анкетного опитування: «З лютого 2014 року я постійно відчувала на собі тиск із боку проросійськи налаштованого населення Криму, оскільки не приховувала своїх проукраїнських поглядів. Здавалося, ніби почалася війна, і

ти не знаєш, хто «свій», а хто «чужий». Мій мобільний телефон прослуховувався, а «старі знайомі» раптом почали цікавитися моїм життям і планами на майбутнє. Увага російських спецслужб до мене була прикута через те, що з початку активної фази окупації Криму я співпрацювала з кримським проектом української служби «Радіо Свобода» – «Крим. Реалії», який не визнавав окупаційну владу півострова та називав те, що там відбувається, окупацією. Через це російські спецслужби почали активно цікавитися, хто працює на це видання. З'ясувати це вони намагалися, навіть залучаючи журналістів, з якими я колись товаришувала. Ці журналісти телефонували мені і напряду питали, чи працюю я в «Крим. Реалії». Знайомий колишній працівник СБУ, який до 2014 р. займався кураторством кримських ЗМІ, наполегливо запрошував на зустріч і розпитував про мою діяльність та плани на майбутнє. Згодом я дізналася, що він працює у ФСБ. Одного разу, коли я в березні 2014 р. спілкувалася з польськими журналістами в кафе у центрі Сімферополя про Аксьонова та “кримську самооборону”, до мене підійшов невідомий, який агресивно погрожував мені “думати, що я говорю”, бо “мені ще ходити по цій землі, а вони знають, де я живу”. Зрозумівши, що далі жити та працювати в Криму для мене небезпечно, я вирішила поїхати на материкову частину України. У Києві я опинилася на вокзалі з однією валізою. В Криму залишилися родина, мала батьківщина і все попереднє життя. У 2015 р. кримським главком ФСБ була порушена політична кримінальна справа через мою публікацію у “Центрі журналістських розслідувань” про необхідність повернення Криму під контроль України. У російській спецслужбі це розцінили як заклик до порушення територіальної цілісності РФ (ст. 280.1 УК РФ), за що передбачена відповідальність у вигляді 5 років позбавлення волі. Вдома у моїх батьків у Криму оперативники ФСБ провели обшук, вимагаючи всі мої речі та залякуючи мене. Згодом моє ім'я внесли до списку терористів та екстремістів Росфінмоніторингу. Так мені остаточно закрили шлях додому, а мої рідні опинилися під пильним наглядом ФСБ».

Інший приклад кримського журналіста, також зазначений у відповіді на 11-те запитання анкети, теж пов'язаний з небезпечною ситуацією: «В ніч на 14 березня я їхав найманним авто з Херсону до адмінмежі з Кримом. Водій, побоюючись за свою безпеку, не доїхав до незаконного блокпосту, висадивши мене та супутників на дорозі. Ми пішки дійшли до блокпосту, і нас зупинили двоє озброєних автоматичною зброєю людей у формі українського спецпідрозділу «Беркут» з відповідними шевронами, а також зі стрічками кольорів прапору РФ та гвардійськими стрічками на бронежилетах. Вони зупинили нас і там же, на дорозі, допитали про те, звідки ми, куди прямуємо і з якою метою. Ставили питання про місце роботи та про посаду. Дізнавшись, що я з Києва, питали, чи не відвідував я Майдан. На зауваження, що Майдан у центрі міста і його відвідувала маса народу, заперечили, що “майдан не в центрі”. Ставили питання про редакційне завдання, але я сказав, що їду відвідати батьків. У процесі допиту ці люди незаконно обшукали мене, а також здійснили огляд сумки. Редакційне посвідчення я сховав у взутті, тому вони його не знайшли. Вилучили мобільні телефони. На кнопковому переглянули СМСки, запитували, кому належать номери. Смартфон теж намагалися переглянути, але він був розряджений. Ретельно переглянули мій записник, кожну сторінку. Побачивши там записи з прес-конференції кількарічної давнини, запитували, що вони означають. Після чого сказали мені: “С такими записями ви здесь далеко не уедете”. В цей час на блокпост прибув рейсовий автобус “Херсон-Ялта”. Люди у формі “Беркуту” побачили велику кількість пасажирів і, очевидно, прийняли рішення зайнятись ними. Вони повернули мій записник, телефони, речі і перейшли до огляду пасажирів. Один із них під час допиту пасажирів автобусу зробив постріл з автомату в землю. Я зайшов до автобусу “Херсон-Ялта”, доплативши водію, і через вікно спостерігав за оглядом пасажирів. Люди у формі “Беркуту” затримали і вивели англомовного темношкірого іноземця з відеоапаратурою, якого пасажирів називали “американським журналістом”, а також жінку – пасажирів казали, що це

була кримська татарка, яка заступилася за іноземця. Автобус рушив без них і невдовзі я опинився на автостанції міста Армянськ».

Кваліфікація дій окупаційної влади щодо кримських та українських журналістів – складне питання, але загальний огляд подій надає можливість сформулювати певні групи порушень прав журналістів, що репрезентують відповіді на 12 запитань (рис. 8). Так, 7 журналістів (36,8%) зазначили, що інформація про них або їхні ЗМІ було згадано у внутрішніх документах як про забороненого/небажаного до співпраці. Відомості про майже всіх активних журналістів були внесені в різні бази даних Російської Федерації: відкрито карну справу (6 журналістів, 31,6%), відкрито адміністративну справу (3 журналіста, 15,8%), внесено у базу терористів та екстремістів (3 журналіста, 15,8%), заборонено в'їзд до Криму 2 журналістам (10,5%), а одному журналісту заборонено виїзд з Криму (5,3%). Журналістам вручали «Предостережение о недопустимости экстремистской деятельности» («Застереження про неприпустимість екстремістської діяльності») від Прокуратури Криму (5,3%), та навіть звучали погрози «спалити дім» (5,3%).

Рисунок 8. Дії окупаційної влади щодо кримських та українських журналістів

У 13-ому запитанні анкети журналісти зазначили причини, за яких вони були вимушені залишити півострів (рис. 9). Загалом надійшло 19 відповідей з 20, та переважна більшість, а саме 10 респондентів (52,6%) вказували, що головною причиною стала «неможливість виконання професійних обов'язків та повноцінної праці». Майже третина – по 7 респондентів (36,8%) – заявили, що причиною виїзду з Криму були «погрози власному життю» або «тиск на їхніх рідних та близьких людей». Серед причин виїзду також назвали випадки провокації (5 відповідей, 26,3%), порушення свободи (4 відповіді, 21,1%), відкриття адміністративних та кримінальних проваджень (4 відповіді, 21,1%).

Рисунок 9. Причини виїзду з Криму журналістів після 2014 року

У відкритому 14-ому запитанні респонденти визначили час та умови, за яких вони залишили Крим: «на наступний день після так званого референдуму, тому що побоювалася за своє життя та здоров'я»; «последний раз была в Крыму в марте 2015 года. Был закрыт телеканал АТР, где я работала. В КИПУ, где я преподавала, из ФСБ приходили письма, из которых было понятно, что я нахожусь под их «присмотром»; «ми були вимушені залишити Крим після погроз нашому життю та життю нашого молодшого сина. Виїхали на початку червня 2014 року. Я залишила Крим у травні 2014 року. Цьому передували кілька місяців морального тиску та пресингу з боку проросійської частини знайомих та родичів, залякувань з боку представників «самооборони Криму» та стежень, прослуховування телефону і спроб контактів з боку представників російських спецслужб», «Крим залишила 5 березня 2014 року, оскільки загроза життю всіх членів нашої родини стала дуже реалістичною. З 1 по 5 березня я з дітьми не ночувала у своїй квартирі. З чоловіком ми спілкувалися лише телефоном. Він протягом тижня не приїздив до дому і кожний раз змінював місце свого перебування. Побачилися з ним лише 5 березня, коли він прийшов на Сімферопольський вокзал, щоб нас провести на потяг. Зустріч тривала не більше 15 хвилин. Він пообіцяв, що проведе останню акцію спротиву окупації 9 березня у Сімферополі і в той же день залишить Крим, але не сталося. 9 березня він був затриманий «кримською самообороною» і кинутий до підвалу», «20 березня 2014 року був здійснений обмін полонених. Вважаю, що відбулися насильницькі дії щодо мене, розцінюю ці дії як депортацію з кримського півострова». Характер відповідей демонструє справжній тиск та небезпеку життю та здоров'ю журналістів та активістів.

Покарання за злочини та порушення чинного законодавства, недотримання прав журналістів неможливе без відповідної фіксації та звернення в правоохоронні органи України та міжнародні інстанції. В Україні систематизація відомостей проводилася після збору, фіксації свідчень про злочини. Кримські журналісти зверталися до прокуратури АР Крим (10 відповідей, 50%), Європейського суду з прав людини (5 відповідей, 25%). Майже половина не зверталась до правоохоронних органів (8 респондентів, 40%). По 1 журналісту (5%) звернулися в МВС в Києві, в СБУ та Бориспільський районний суд.

Третій блок опитування (запитання 16–23) пов'язаний з долею журналістів та продовженням діяльності після виїзду з Криму. Цікавим залишається той факт, що всі респонденти, незважаючи на місце та умови праці, а також на проведені щодо них репресії, продовжили професійну діяльність як поза межами Криму, так і в Криму. На 16-е запитання анкети позитивну відповідь дали всі 20 респондентів (100%).

Респонденти продовжили професійну діяльність у різних видах ЗМІ: телебачення (5 відповідей, 25%), інтернет-виданнях (4 відповіді, 20%), у пресі (3 відповіді, 15%). Також є приклади роботи в державних установах, прес-службах, громадських організаціях, дослідницьких центрах та навіть у сфері підприємницької діяльності з паралельною медійною діяльністю (створення об'єднання підприємців).

З питанням повернення півострову під контроль України пов'язали свою професійну діяльність після 2014 р. 19 журналістів (95%), і тільки один журналіст заявив, що після окупації він повністю відійшов від «кримського питання».

Проблема деокупації півострова є предметом довгострокової стратегії в Україні на внутрішньому та міжнародному рівнях. На думку журналістів, пріоритетним у цьому контексті стає поєднання усіх можливих форм та методів роботи. 14 журналістів (70%) заявили, що необхідна синхронна праця у військовій, дипломатичній, санкційній, інформаційній сферах, а також у галузі правозахисній і культурної дипломатії. Саме такий симбіоз створить найбільший ефект та примусити агресора до повернення захопленої території.

Блок відповідей на запитання № 20–23 (табл. 2–5) був присвячений розгляду та обговоренню стратегії української влади та діяльності суспільства у формуванні основ політики України стосовно тимчасово окупованого півострова та підтримки громадян України в Криму. Аналіз відповідей українських журналістів на запитання, присвячені захисту прав українських активістів, політв'язнів у тимчасово окупованому Криму, формуванню засад та реалізації інформаційної політики щодо півострова, такі:

– дипломатичний: міжнародна адвокація кримського питання, сприяння формуванню позитивного іміджу України на міжнародному рівні, зміцнення санкційного режиму, який має бути пов'язаним із ситуацією з правами людини на території півострова;

– юридичний: формування комплексу заходів, спрямованих на захист громадян, надання юридичної підтримки, соціальної допомоги рідним та близьким, волонтерська та благодійна робота, систематизація інформації щодо порушення прав людини на території півострова, фіксація фактів для подальшого розгляду в судових установах України та міжнародних судів;

– інформаційний: реалізація політики інформуванням українського та міжнародного суспільства про ситуацію на півострові з подальшим формуванням стратегії деокупації та прийняттям відповідних рішень, встановлення комунікації з українськими громадянами в Криму, питання підтримки ЗМІ, які ведуть мовлення на тимчасово окупованій території.

Таблиця 2.

Форми роботи української влади щодо захисту громадян України в Криму

20. Яку роботу з боку ВЛАДИ УКРАЇНИ в питанні захисту громадян України (політв'язнів, активістів) у Криму ще необхідно проводити?
Необхідно підтримувати кримських проукраїнських активістів – 5%
Підтримка ЗМІ, звільнення політв'язнів кримських татар – 5%
Всебічний тиск, зокрема й кримінальне переслідування осіб, які порушують права громадян України в Криму, на установи окупаційної влади та на Російську Федерацію. Запровадження санкцій щодо осіб, які порушують права громадян України в Криму – 5%
Комплексний тиск на агресора за всіма вищезгаданими напрямками. Треба ставити питання Криму у ТКГ на рівні з Донбасом – 5%
Активізувати діяльність щодо захисту політв'язнів – 5%
Сформувати політику їхнього захисту, до якої увійшли б усі складові: інформаційна, адвокаційна, юридична, політична, соціальна. На жаль, до цього часу цього не зроблено, а люди, які постраждали через проукраїнські погляди і захист своєї країни на окупованих теренах залишаються незахищеними: починаючи від неспроможності оплати адвокатів для захисту в судах, і завершуючи відсутністю житла після вимушеного виїзду на вільні території та неможливості повернення додому – 5%
Обмін в'язнів, посилення інформації, правові спори в судах, правова допомога кримчанам, оформлення документів – 5%
Інституційно зміцнювати ЗМІ та громадські організації, що переміщені з окупованого Криму – 5%
Дипломатичний та інформаційний тиск на РФ на міжнародному рівні – 5%
Прийняти всі необхідні закони стосовно Криму, зробити політику стосовно Криму системною – 5%
Розробка механізмів захисту та реагування – 5%
Приймати необхідні нормативно-правові акти – 5%
Активніше розповідати про Крим, санкції, внутрішню ситуацію та роботу – 5%

Форми роботи представників громадянського суспільства щодо підтримки громадян України в Криму

21. Яку роботу з боку представників громадянського суспільства в питанні захисту/підтримки представників громадян України (політв'язнів, активістів) в Криму Ви вважаєте найбільш ефективною?
Продовжувати навчання кримських активістів, залучати їх до моніторингу порушення прав і свобод в Криму – 5%
Робити надбанням широкої світової громадськості імена всіх політв'язнів і висвітлювати максимально широко факти порушень прав людини в Криму – 5%
Розголос, інформаційна підтримка, публічна дипломатія. Сприяння кримінальному переслідуванню осіб, які порушують права громадян України в окупованому Криму, зокрема й у Міжнародному кримінальному суді – 5%
1. Правозахист. 2. Моральна підтримка підтримка проукраїнського населення. 3. Інформаційна робота, зокрема, сприяння іноземним журналістам, які хочуть зробити матеріали з Криму. 4. Адвокація на міжнародному рівні – 5%
Правозахисна робота – 5%
- документування злочинів російського режиму проти цивільного населення Криму, оплата послуг російських адвокатів для захисту політв'язнів та членів їхніх родин, а також допомога у відвідуванні судів над політв'язнями у РФ для журналістів і родичів підсудних; - адвокаційна робота на міжнародних майданчиках щодо невизнання російської анексії Криму – інформування світової спільноти про злочини Росії у Криму. - участь у підготовці позовів до РФ у міжнародні суди за фактами порушень прав людини в Криму – 5%
Інформація, правова допомога – 5%
Качественное информирование о происходящем в Крыму – 5%
Міжнародна активність, спрямована на залучення міжнародної спільноти до деокупації Криму – 5%
Правозахисна та інформаційна робота – 5%
Інформування суспільства і міжнародної громадськості – 5%
Аналітична робота стосовно ситуації в Криму – 5%
Інформаційна, правозахисна та суспільно-гуманітарна – 5%
Активніше працювати з Кримом – 5%

Таблиця 4.

Висвітлення кримського питання в ЗМІ України

22. Яку діяльність необхідно проводити для підвищення рівня висвітлення в загальнонаціональних ЗМІ України проблеми повернення Криму?
Створювати цікавий конкурентоспроможний контент для медіа – 5%
Більше мати громадянських журналістів у Криму – 5%
Створювати передачі, писати про це статті. Держава має підтримувати кримських журналістів, учених-кримознавців, ЗМІ, орієнтованих на кримську проблематику) – 5%
Будь-які заходи, які дозволять ЗМІ зробити цікавий для аудиторії інформаційний продукт. Але це тема для великої аналітичної роботи, а не анкетного опитування – 5%
Постійне нагадування. Іншого не дано – 5%
Приділяти більше ефірного часу проблеми деокупації Криму – 5%
Постійно говорити про це – 5%
- експертні рекомендації для медіа, інформаційні кампанії, роз'яснювальна робота з викоріненням міфів про те, що в Криму «лише зрадники» та демонстрацією прикладів проукраїнських настроїв, які не зникають навіть через роки. Донесення того, що у Криму залишаються громадяни України, які потребують захисту своєї держави та медійної підтримки і бодай натяку на те, що про них не забули. «Мобілізація» експертів із кримських питань та профільних журналістів до співпраці з авторитетними медіа для висвітлення кримської тематики на їхніх сторінках та у ефірах – 5%
Створення спеціальних ЗМІ, залучення ОБСЄ, ООН, Ради Європи, міжнародних судів – 5%
Сделать тему Крыма приоритетом в информационной политике – 5%
Допомога у зборі інформації, фактичної інформації з кримських ЗМІ – 5%
Інформаційна, промоція громадської діяльності з питань деокупації Криму – 5%
Переконувати українців, що Крим не є чужорідним для України – 5%
Введена квот на кримську тематику в ефірах загальнонаціональних каналів – 5%
Консолідація кримських ЗМІ, грантова підтримка кримських ЗМІ державою, Крим повинен нарешті стати одним із основних напрямків державної політики – 5%
Внести тему тимчасово окупованих територій у етер, порядок денний українських ЗМІ – 5%
Висвітлювати питання Криму – 5%

Міжнародна адвокація кримського питання

23. Що необхідно робити для привернення уваги світових ЗМІ та світових лідерів до питання повернення Криму?
Більше матеріалів з Криму про порушення прав і свобод кримчан – 5%
Організувати майданчики для обговорення всюди, де це реально – 5%
Актуалізувати питання повернення Криму всередині країни та налагодити інформування світової спільноти про це – 5%
Можливо, створити у ключових містах світу інформаційні центри, зокрема, кримськотатарські – 5%
Посилити цю роботу з боку української влади – 5%
В першу чергу треба, щоб наші ЗМІ приділяли цій темі багато часу та уваги – 5%
- демонструвати, що, в першу чергу, українська влада та спільнота прагнуть повернення Криму під контроль України і працюють для цього, а не просто закликають провідні країни допомогти. Питання повернення Криму, звичайно, слід адресувати російській владі, але і українські держава та суспільство здатні впливати на цей процес. Для цього кожен має сумлінно працювати на своєму фронті – 5%
Добитися допуску в Крим моніторингової місії ООН, ОБСЄ, РАДИ ЄВРОПИ, відрядження груп журналістів світових ЗМІ – 5%
Мы убедились, что дипломатические методы убеждения не помогают. Значит, нужно выйти из Будапештского меморандума (который грубо нарушила Россия) и пригрозить восстановить статус Украины, как ядерной державы – 5%
Налагоджувати комунікацію світових ЗМІ з активістами, правозахисниками і родичами політв'язнів з Криму – 5%
Розпочати перемовини в форматі Будапештського меморандуму із поступовим залученням всіх країн ЄС – 5%
Загострити увагу на тому, що український вибір для Криму – це вибір демократичних цінностей, а російський – шлях тоталітаризму – 5%
Активніше надавати їм інформаційні приводи – 5%
Продумана, системна чітка інформаційна політика, системна робота дипломатів – 5%
Проводити системну роботу: інформаційні кампанії та суспільно-політичні акції, застосовувати "м'яку силу" – 5%
Висвітлювати питання Криму – 5%

Результати опитування демонструють явища та процеси в інформаційному просторі Криму, надають представникам міжнародного та українського професійного середовища більш детальну інформацію про окупацію в Криму, яка триває з 2014 року дотепер.

Дані, отримані протягом опитування, формують уявлення про кримське професійне медійне коло, представники якого – люди з активною життєвою та громадянською позицією, незламними принципами в професійній діяльності – вимушено залишили Крим внаслідок неприйняття зміни де-факто державності Криму. Дослідження їхніх «кейсів» надає розуміння причин та характерних особливостей процесу кримської примусової журналістської міграції, яка виникла після 2014 р.

Окремі справи відомих кримських журналістів, наведені в дослідженні, – це типові приклади порушення прав та свобод людини, невиконання чинного міжнародного та українського законодавства, руйнування та неповаги до принципів та стандартів журналістської професії, придушення волевиявлення та свободи слова.

Опитування репрезентативне, оскільки в ньому вибіркова сукупність відповідей журналістів відтворює основні характеристики генеральної сукупності професійного кола. Журналісти, які брали участь в опитуванні:

- це учасники та свідки подій;
- об'єднанні спільними ознаками стосовно громадянської позиції та професійної діяльності;
- презентують кримське медійне середовище з різних ознак: гендерної, освітньої тощо;
- презентують всі рівні статусу та положення у трудових колективах (від генерально-го директора до репортера);
- представляють всі види ЗМІ (преса, радіо, телебачення, інформаційні агенції);
- своїми прикладами демонструють увесь спектр незаконних дій по відношенню до робітників ЗМІ з 2014 року (від катувань до загроз та шантажу).

Зазначимо, що численні факти порушення прав кримських журналістів, які наведені в опитуванні, знайшли відображення в заявах до правоохоронних органів, зафіксовані в звітах правозахисних організацій, увійшли до позовів Української держави проти РФ в міжнародних судах, зокрема Міжнародного кримінального суду ООН в Гаазі, Європейського суду з прав людини.

Процес примусового перетворення Криму на закриту територію, яка отримала в журналістському середовищі образну назву «інформаційного гетто», почався саме з закриття українських ЗМІ, припинення діяльності вільних журналістів, активістів, авторів, блогерів, які намагалися надавати об'єктивну інформацію про події в Криму, дотримувалися в роботі норм міжнародного та українського права, професійних стандартів.

Характер переслідування на території Криму, зміни у журналістському середовищі, руйнування чинного інформаційного порядку стали ознаками примусової трансформації медійного ландшафту Криму у 2014 р. Найявністю інформаційного спротиву з боку журналістських та суспільних кіл у 2014 р., незгода з результатами так званого «референдуму» від 16 березня 2014 р. спростовують меседжі російської пропаганди про нібито повне волевиявлення та бажання народу Криму щодо примусової зміни державності.

5. Висновки

У період важких соціально-політичних змін та потрясінь саме медійно-інформаційна сфера однією з перших зазнає найбільшого втручання та переформатування, що і відбулося на території Кримського півострова після окупації 2014 р. Чітка сегрегація кримських ЗМІ та журналістів, яка була проведена так званою кримською владою за принципом «визнав – не визнав» окупацію, розподілила журналістське середовище на два «табори»: з одного боку, журналісти, які перейшли на бік російської влади і почали працювати у новітніх умовах, з іншого – група журналістів, які не визнали міжнародного злочину – окупації Кримського півострова.

Після 2014 р. так звана кримська влада створила умови, за яких перебування та праця на території півострова для тих кримських журналістів, які не визнали окупації та де-факто переходу Криму під контроль РФ, стали неможливими. Доказами цього є конкретні «кейси» та умови виїзду з півострову кримських журналістів. Перебування на території Криму бажаючих співпрацювати з українськими ЗМІ небезпечно для життя та свободи. Як зазначають експерти, «спецслужби РФ у Криму мають можливість постійно відслідковувати діяльність усіх активістів, які були помічені чи підозрюються в опозиційних чи проукраїнських поглядах; всі вислови, наміри та дії опозиційних та проукраїнських організацій/активістів трактуються як ворожі до РФ, незалежно від того, чи відповідає це дійсності. Тобто – і про це свідчить нинішня кримська практика – у разі відсутності підтвердженого складу злочину, проти них за надуманими приводами та сфабрикованими кримінальними справами проводяться слідчі дії, зокрема обшуки, в ході яких оперативники завжди «знаходять» те, що шукають (зброю, вибухівку, агітаційні матеріали тощо). Від самого початку окупації Криму російські спецслужби спрямували свої зусилля на виявлення, фіксацію та перепис всіх проукраїнських сил на півострові» [24].

Дослідження явища примусової міграції кримських журналістів із Криму після окупації 2014 року внаслідок окупації залишилось поза межами наукової уваги. При цьому на материковій частині України сформувався кримський пул, представники якого в новітніх умовах не втратили зв'язок із рідним півостровом, у силу своїх можливостей, наявного досвіду намагаються сприяти формуванню та реалізації Кримської стратегії з деокупації півострова та поверненню питання Криму у порядок денний Української держави та світової спільноти.

Загальний аналіз подій 2014 р. та кожної окремої ситуації свідчить про наявність спільних характеристик, притаманний таким журналістам: активна політична та громадянська позиція з невизнання окупації, спротив незаконним діям в інформаційній сфері шляхом розповсюдження об'єктивної інформації, численні приклади тиску та репресій, продовження професійної діяльності поза межами Криму. Кримський інформаційний спротив – явище, яке спостерігається у громадсько-політичній та медійній сфері, а його учасники завжди демонструють активну діяльність.

Змушена міграція кримських журналістів з території півострова – післяокупаційне явище, що характеризує насильницьку трансформацію інформаційного простору Криму. Головною причиною змушеної міграції стали загроза життю та безпеці журналістів, системний тиск, створення умов для неможливості продовження професійної діяльності, які виникли внаслідок окупації та встановлення за регіоном де-факто контролю з боку РФ. Характерні особливості такого журналістського міграційного процесу як соціального явища полягають у:

- процес має примусовий характер, оскільки кожен журналіст штовхнувся з тиском та репресіями;
- процес був масовим, адже виїзд десятків журналістів не є традиційним для Криму;
- процес триваючий, оскільки більшість журналістів дотепер не можуть повернутися додому, а також фіксуються новітні факти виїзду з Криму;
- процес незаконний, адже діяльність українських журналістів з розповсюдження об'єктивної інформації зазнала перепони з боку держави-окупанта.

Встановити точну кількість осіб, які залишили півострів, неможливо, але мова йде про десятки кримських журналістів.

За сім років окупації правозахисниками зафіксовано понад 500 порушень прав журналістів, більша частина з яких припадає на 2014–2015 рр. Однак і зараз продовжується тиск, про що свідчать останні справи кримських журналістів та мешканців півострова: головного редактора газети «Крим» Бекира Мамутова, автора проекту «Крим.Реаліті» Владислава Єсипенка, жінки-політ'язня Галини Довгополої. Діяльність журналістів і

активістів, людей, які пов'язані з інформаційною сферою, використовується з метою створення негативного образу України, формування у населення Криму думки про наявність внутрішніх та зовнішніх загроз, а в цьому контексті навіть певної «демонетизації» України.

Як країна, яка обрала дипломатичний шлях повернення півострова під свій контроль, Україна має використовувати потужні заходи реалізації державної політики щодо Криму, важливим складником якої стають інформаційні інструменти, необхідні для поширення правдивої інформації, формування позитивного іміджу України, протидії пропаганді, встановлення зв'язку з мешканцями тимчасово окупованої території.

References

1. Mission of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea (2020), *Current Guidelines of the State Policy Regarding the Temporary Occupation of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol*, available at: <http://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk.pdf> (accessed 01 February 2020).
2. Tyshchenko, Yu., Kazdobina, Yu., Horobchysyna, S. & Duda, A. (2018), *The Policy Towards Crimea. Recommendations: a Textbook*, TOV "Ahentstvo" Ukraina", Kyiv, 88 p.
3. Official Web-Site of the President of Ukraine (2021), *Decree of the President of Ukraine №121 / 2021 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 25, 2021 "On the Strategy of military security of Ukraine"*, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (accessed 26 March 2021).
4. Official Web-Site of the President of Ukraine (2021), *Decree of the President of Ukraine №117 / 2021 "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 11, 2021 "On the Strategy of deoccupation and reintegration of the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol"*, available at: https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533?fbclid=IwAR1pb_VrePJYyqKy3hwAzJAgitDTDQ0QERqf7JcLFQBDHt8ULPBdTVk2hUk (accessed 12 March 2021).
5. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2021), "7 years of Russia's aggression against Ukraine. Infographics", available at: https://mfa.gov.ua/news/7-rokiv-zbrojnyoi-agresiyi-rosiyi-proti-ukrayini-infografika?fbclid=IwAR3aKDN_rw2rkkalOCRUXII4qsuXPbZX5hewyHOQNHAD-KrfH1NxEm_uC2s (accessed 26 March 2021).
6. General Assembly of the United Nations (2014), *Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukraine*, available at: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 (accessed 05 December 2014).
7. Parliamentary Assembly of Council of Europe (2014), *Resolution 1988 (2014) Final version "Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions"*, available at: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en> (accessed 20 December 2014).
8. European Parliament (2014-2019), *Situation in Ukraine. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP))*, available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0011_EN.pdf?redirect (accessed 22 February 2015).
9. Permanent Mission of Ukraine to the Council of Europe (2020), *The PACE Resolutions on Ukraine*, available at: <https://coe.mfa.gov.ua/en/partnership/pace-resolutions-ukraine> (accessed 31 January 2020).

10. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2021), *Provisional Timetable of The Programme And External Relations Commission (PX)1 (22 January 2021 - In presential meeting)*, available at: https://fr.unesco.org/sites/default/files/210_ex_px_timetable.pdf (accessed 23 January 2021).
11. European Court of Human Rights (2021), *Complaints brought by Ukraine against Russia concerning a pattern of humanrights violations in Crimea declared partly admissible*, Press release issued by the Registrar of the Court. ECHR 010/, available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6904972-9271650%22%7D> (accessed 21 January 2021).
12. Andriievska, A.A. (2018), *People of "Gray" Zone. Witnesses to the Russian Annexation of Crimea in 2014*, Feniks, Kyiv, 264 p.
13. Berezovets, T. (2015), *Annexation: The Island of Crimea. Chronicles of "Hybrid War"*, Brait Buks, Kyiv, 392 p.
14. Zadorozhnyi, O.V. (2015), *Annexation of Crimea is an International Crime*, K.I.S., Kyiv, 576 p.
15. Hromenko, S. V. (Ed.) (2016), *Our Crimea: Non-Russian Stories of the Ukrainian Peninsula: Collection of Works*, K.I.S., Kyiv, 315 p.
16. Lukanov, Yu. (2018), *Pressing Machine: How Russia Destroyed Freedom of Speech in Crimea*, in Pechonchik, T. (Ed.), Center of Information on Human Rights, Kyiv, 176 p.
17. Semena, M. (2017), *The Crimean Report. Chronicles of Occupation of Crimea (2014–2016)*, DP "Natsionalne hazetno-zhurnalne vydavnytstvo", Kyiv, 928 p.
18. Sedova, I., Pechonchik, T. & Rikhtun, T. (2019), *Crimea: Freedom of Speech in Occupation. Information and Analytical Report on the Persecution of Journalists and Bloggers on the Territory of the Crimean Peninsula (March 2014 - September 2019)*, Kyiv, 40 p., available at: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/02/krimbookru.pdf> (accessed 01 October 2019).
19. Crimean Human Rights Group (2014-2019), *Chronology of Oppression of Freedom of Speech in Crimea*, 50 p., available at: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/02/chronology-of-pressing-the-freedom-of-speech-in-crimea-rus.pdf> (accessed 01 February 2020).
20. Center for Civil Rights (2016), *Situation of the Crimean Tatar Media in Crimea (2014–2016): a Report*, Kyiv, 10 p.
21. Yuksel, H.Z. (2018 - 2019), "Transformation of the Crimean information space as a factor of violation of rights of Ukrainian journalists (2014–2020)", *Zhurnalistyka 2018/2019 [Journalism 2018/2019]*, no. 17/18 (42/43), pp. 55-65.
22. Yuksel, H.Z. (2020), "Transformation of the Crimean media system in the context of annexation in 2014: a statistical aspect", *Derzhava ta Rehiony. Seriya: Sotsialni Komunikatsii [State and Regions. Series: Social Communications]*, no. 3 (43), pp. 38-47.
23. Ivanukha, M., Kolesnychenko, T. & Chak, E. (2021), "From prohibitions to torture with electric shock. What is it - to be a journalist in Crimea?", *Krym.Realii [Crimea.Reality]*, available at: <https://ru.krymr.com/a/kak-eto-byt-zhurnalistom-v-krymu/31232043.html> (accessed 01 May 2021).
24. Klymenko, A. (2021), "Why another detention of a journalist in Crimea is landmark, or forecasts and trends", *Black Sea News*, available at: <https://www.blackseanews.net/read/174609?fbclid=IwAR067utA-PmYvnnlRa5hlQ0JrIEYK9IokwACuZitjzWNakcR7pw5Gfe63nk> (accessed 22 April 2021).

Submitted 30.04.2021

Список літератури

1. Актуальні орієнтири державної політики щодо тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Київ. 2020. URL: <http://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk.pdf> (дата звернення 01.02. 2020).
2. Політика щодо Криму. Рекомендації (посібник). Тищенко Ю., Каздобіна Ю., Горобчишина С., Дуда А. /За заг. ред. Ю. Тищенко. Київ. ТОВ «Агентство» Україна». 2018. 88 с.
3. Указ Президента України №121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 26.03.2021).
4. Указ Президента України №117/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» URL: https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533?fbclid=IwAR1pb_VrePJYyqKy3hwAzJAgitDTDQ0QERqf7JcLFQBDHt8ULPBdTVk2hUk (дата звернення: 12.03.2021).
5. 7 років збройної агресії Росії проти України. Інфографіка. URL: https://mfa.gov.ua/news/7-rokiv-zbrojnoyi-agresiyi-rosiyi-proti-ukrayini-infografika?fbclid=IwAR3aKDN_rw2rkkalOCRUXII4qsuXPbZX5hewyHOQNHAD-KrfH1NxE_m_uC2s (дата звернення 26.03.2021).
6. General Assembly of the United Nations (2014), Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukraine, available at: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 (accessed 05 December 2014).
7. European Parliament (2014), Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions/ Resolution 1988 (2014) Final version, available at: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en> (accessed 20 December 2014).
8. European Parliament (2015), Situation in Ukraine. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)), available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0011_EN.pdf?redirect (accessed 22 February 2015).
9. The PACE Resolutions on Ukraine (2019), available at: <https://coe.mfa.gov.ua/en/partnership/pace-resolutions-ukraine> (accessed 31 January 2020).
10. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2021), Provisional Timetable Of The Programme And External Relations Commission (PX)1 (22 January 2021 - In presential meeting), available at: https://fr.unesco.org/sites/default/files/210_ex_px_timetable.pdf (accessed 23 January 2021).
11. European Court of Human Rights (2021), Complaints brought by Ukraine against Russia concerning a pattern of human rights violations in Crimea declared partly admissible. Press release. issued by the Registrar of the Court. ECHR 010/, available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6904972-9271650%22%7D> (accessed 21 January 2021).
12. Андрієвська А. Люди «сірої» зони. Свідки російської анексії Криму 2014 року. Київ: Фенікс. 2018. 264 с.

13. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни». Київ: Брайт-Букс. 2015. 392 с.
14. Задорожний О.В. Анексія Криму – міжнародний злочин. Київ: К.І.С. 2015. 576 с.
15. Наш Крим: неросійські історії українського півострову: зб. ст. / упоряд. та вступ. ст. С. В. Громенко. Київ: К.І.С. 201.315 с.
16. Луканов Ю. Пресувальна машина: як Росія знищувала свободу слова в Криму / ред. Печончик Т. Центр інформації про права людини. Київ. 2018. 176 с.
17. Семена М. Крымский репортаж. Хроники оккупации Крыма (2014–2016 гг.). Київ: ДП «Національне газетно-журнальне видавництво». 2017. 928 с.
18. Крым: свобода слова в оккупации. Информационно-аналитический доклад о преследовании журналистов и блогеров на территории Крымского полуострова (март 2014 – сентябрь 2019). Крымская правозащитная группа. URL: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/02/krimbookru.pdf> (дата звернення: 01.10.2019).
19. Хронология притеснения свободы слова в Крыму. URL: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/02/chronology-of-pressing-the-freedom-of-speech-in-crimea-rus.pdf> (дата звернення: 01.02.2020).
20. Положение крымскотатарских медиа в Крыму (2014–2016): звіт Центру по правам громадянина. Київ, 2016. 10 с.
21. Юксель Г.З. Трансформація інформаційного простору Криму як чинник порушення прав українських журналістів (2014–2020) // Журналістика. 2018 / 2019. Вип. 17 /18 (42/43). С. 55-65.
22. Юксель Г.З. Трансформація системи ЗМІ Криму в контексті анексії 2014 року: статистичний аспект (2020). Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації 2020, № 3 (43). С.38-47.
23. Ивануха М., Колесниченко Т., Чак Е. От запретов до пыток током. Как это – быть журналистом в Крыму? URL: <https://ru.krymr.com/a/kak-eto-byt-zhurnalistsom-v-krymu/31232043.html> (дата звернення: 01.05.2021).
24. Клименко А. Чому чергове затримання журналіста в Криму є знаковим, або прогнози та тренди. URL: <https://www.blackseanews.net/read/174609?fbclid=IwAR067utAPmYvnnlRa5hlQ0JrIEYK9IokwACuZitjzWNakcR7pw5Gfe63nk> (дата звернення 22.04.2021).

Надійшла до редколегії 30.04.2021